

Fények és árnyak

Kérem, – bocsássanak meg!

Te rongyos élet! – Énekl szerelmi bánatában Stazi grófnő a Csárdáskirálynőben.

Te rongyos élet! – Sírja és énekl lelketörönten Bacsó Péter híres filmjében Udvaros Dorottya gróf Sziráky Lucy művésznő szerepében. Az ötvenes évek elején énekel. A törvénytelenések, a megszarolások, a kitelepítések korában énekel. Az ő énekéből már nem a keserű szerelem csendül ki, hanem a valóban rongyos élet.

Életem eddigi 60 évének legnehezebb éve az 1975-ös volt. Ebben az évben több olyan megpróbáltatás ért, amelyből egy is elég lett volna ahhoz, hogy nagyon szerencsétlenül érezzem magam:

A szakorvosoknak másfél év kellett ahhoz, hogy 1976-ban végre kijelentsék: Uram! Elhárítottuk a tüdőrák veszélyét.

A lakásom házigomba-fertőzött lett, el kellett bontani, utcára kerültem. A drága visegrádi albérletet a fizetésemből nem tudtam volna fizetni.

Munkahelyi villongások áldozataként majdnem megszüntették a munkaviszonyomat.

Sok éves párválasztási próbálkozásom tévedés volt.

Teljesen elfásultam. A nihilizmusból egy hölgy segített ki. Egy menetrend szerint közlekedő csuklós autóbusszon a sofőrön és a kalauzon kívül csak két utas utazott: a hölgy és én. Így ismerkedtem meg Rédei Annával. Rövidesen megtudtam, hogy ateista. Szülei meggyőződéses kommunisták. Én aki tudtam magamról, hogy megértem és elfogadom a mások, az enyémtől eltérő ideológiai meggyőződését, mégis úgy éreztem, hogy számomra ennél rosszabb képlet nem létezik.

A Jóisten mégis úgy alakította a sorsom, hogy nem lehetett „lelépnem”. Néhány hónapos kapcsolat után rájöttem, hogy milyen értékekkel rendelkezik Rédei Anna. Noha nem kértem, rövidesen bejelentette, hogy meg kíván keresztelkedni a római katolikus hit előírásai szerint. A hajdani hitoktató – édesanyám – készítette fel a keresztségre. Édesanyám lett a keresztyánja. Annát 1977 december végén feleségül vettem.

Az erdészfeleségek – nem is tehetnek mást – az idő múlásával megismerkednek az erdészársadalom sok-sok tagjával. Így ismerkedett meg feleségem például Pankotai Gábor professzorral is. Hegykői remeteségében többször, többen meglátogattuk.

Egy ilyen hegykői otlétlen – úgy a 90'-es évek elején – Gábor bátyám a nappalijában félrehívott és szótlánul egy iratot mutatott meg nekem.

Minden magyar erdömérnök ismeri az ötvenes évek egyik erdész-rémtörténetét:

1951-ben a kommunista hatalom kettétörte 45 erdömérnök-hallgató jövőjét. Egy minisztériumi biztos vezényletével a 45 hallgatót – sok elsőévest, még több végzöst – az egyetem rendjét megbontó tevékenységük miatt örökre kizárták a Magyar Népköztársaság valamennyi felsőoktatási intézményéből. Ez az irat erről szövelt. Aláírója neve: Rédei István. A beosztására nem emlékszem.

Kivert a hideg veríték. A Rédei ritka név. Apósomat Rédei Istvánnak hívják.

Amikor négy szemkört maradtam feleségemmel, megkérdeztem tőle, hogy édesapja hol dolgozott 1951-ben. Az FM-ben – választotta. Kétség nem fért hozzá, hogy a levél aláírója az apósom.

Nem tudtuk, mit tegyünk. Végül is a megoldást az idő múlására bíztuk.

•••

Apósom 2002. november 19-én volt 80 éves. A születésnap ünnepségen természetesen ott voltunk feleségemmel és három gyermekünkkel. A hajdani egyetemi tanár már nagyon beteg volt. (1999-ben mindkét veséje felmondta a szolgálatot, szívritmus-zavarai pedig mind gyakrabban jelentkeztek.) Mindig kórosan puritán életet élt. Egyetlen szórakozásnak hódolt: a kertművelésnek.

A születésnap ünnepség végén félrehívott az egyik szobába. Szeretnék veled mielőbb beszélni – mondta. Először veled, utána a feleségemmel, és utána talán a gyerekeimmel. El kell mondanom neked és neked valamit, ami 51 éve történt.

Nem volt szükség bonyolult fejszámolásra. Ha az akkori évszámából 51-et levonunk, akkor 1951-et kapunk: a 45 erdömérnök-hallgató kirúgásának évét.

Megállapodtunk az időpontban és helyszínben: november 25-én 14.00 órakor, a lakásán.

Az adott időpontban megjelentem. Noha számomra egyértelmű volt a beszélgetés témája, mégsem tudtam, mire készüljek. Apósom a baloldaliságát a mai napig megtartotta. Sohasem tett arra kísérletet, hogy engem kibillentessen jobboldali meggyőződéséből. Ami biztos volt: mindkettőnk számára nehéz percek következnek.

Némi meglepetésül szolgált, hogy anyósom is ott ült közöttünk. A kora délutáni nap vakítóan sütött, másik székre kellett üljek, hogy nyitott szemmel figyelhessek.

A beszélgetés nehezen, akadozva, lassan indult. Nem is beszélgetés volt, hanem egy idős ember vallomás-monológja, amelyet két másik ember szótlánul hallgatott. Noha anyósom is ott ült, mégis nekem szólt a mondanandó.

El kell neked mondanom valamit. 51 évig nem szóltam gyakorlatilag senkinek, most el kell mondanom. Töreksem a valóság hű ismeretése. Ha ez nem sikerül mindig, úgy az idő múlása és a korom az oka, nem pedig a mosakodás, avagy a szépítgetés. Mondandómban mellékelem hajdani főnököm, T. J. főosztályvezető visszaemlékezéseit is.

Egyetemi tanulmányaimat végeztem a Agráregyetem Kertészeti Karán. Közel álltam a tanulmányaim befejezéséhez. A négy alapszigorlatból 1948-ban már három megvolt. Mind a három jeles. Ekkor az utolsó végszigorlatom letétele előtt, 1949 május közepén írásban behívtak a Karolina úti Pártoktatási Központba a 4-5 hónapos Agrárpolitikai Kurzusra. Behívóm aláírója Szőnyi Tibor, a Párt Káder Osztálya vezetője, az Agrárpolitikai Kurzus vezetője pedig Nagy Imre, a későbbi miniszterelnök volt.

A kurzus befejeztével egyidejűleg – 1949 október közepén – párthatározattal hozták létre Zsámbékon a Mezőgazdasági Akadémiát. Az Akadémia Agrárpolitikai Tanszékét Nagy Imre vezette. Engem erre a tanszékre helyeztek a kurzus végén, majd 1950. január 1-ével adjunktusi kinevezést kaptam. Ez nagy megtiszteltetést jelentett. Tanultam és oktattam.

Az Akadémia egyéves volt. Abban bíztam, hogy leteltével visszakerülök a Kertész Karra oktatónak. Nem így lett. 1950 június közepén átírányítottak az FM. Szakoktatási Főosztályra három hónapra tanterv-korszerűsítési munkára. A szóbeli megállapodás ellenére nem mehettem vissza az Agráregyetem Kertész Karára az Üzemtani Tanszékre, ahová pedig már a rektori beiktatásom is megtörtént.

Az oktatás-nevelés általános kérdésein kívül az un. világnézet tárgyak nem tartoztak felsőoktatási csoportunk hatás- és feladatkörébe. Ezeket az Oktatási Minisztérium irányította. Oktatásukat már az 1949/50. tanévtől kötelezővé tették. Az egyéb minisztériumok – pl. FM vagy EüM – abban foglalkhattak állást, hogy az OM által javasolt világnézetű fő tárgyak közül melyiket válasszák, illetve milyen melléktárgyakat (pl. agrárpolitika) vegyenek fel.

Néhány hónap elteltével az ország belpolitikájában félelmet keltő erők jutottak hatalomra. Nagy volt a nyugtalanság sok FM intézményben. Egyre-másra küldték el a jó nevű tanárokat, kutatókat. Suttogás volt, de szólni senki sem mert.

A Felsőoktatási Csoportban – rövidesen osztályá minősítették – csak az Erdömérnöki Karnak nem volt szakmai előadója, összekötője. Ezért is, és a távolság miatt is, róluk tudtuk a legkevesebbet. A dékánon – Fehér Dániel professzoron – és az oktatási helyettesén kívül senkire sem emlékszem, aki megfordult volna a Főosztályon.

Valamikor – 1951. kora tavaszán – megjelent a csoportban egy megnyerő modorú fiatal erdőmérnök, K. Gy. Végre lett előadója az Erdőmérnöki Karnak is. Hamar megkedveltük.

Emlékezetem szerint úgy 2 hónap után kiküldetésbe ment Sopronba. Soha többet nem láttuk. Jellemzően a korra, nem volt szokás a kérdezősködés. Magam úgy gondoltam, hogy H.-né, a személyzetis csak tud róla valamit. Hozzá fordultam kérdéssel. K. elvtárs Hunyadi páncclos volt, és erről nem beszélt – mondta H.-né. Ezzel az ügy lezárult. (Véleményem szerint K. Gy. 1944-ben legfeljebb 16 éves lehetett.)

Néhány nap múlva a Középfokú Oktatási Osztályról rúgtak ki egy kiváló tanárt – talán B.-nek hívták. Őt követte B. Gy. és R. S. Korábban már kivégezték Rajkékát és Szőnyi Tibort. A Főosztályon nőtt a félelem és a bizonytalanság, így bennem is.

•••

Nemrég elolvashattam hajdani főnököm visszaemlékezéseit. T. J., a Főosztály vezetője így emlékezik vissza:

1951 tavaszán a KB Titkársága napirendjére tűzte a mezőgazdasági szakképzésről szóló jelentés megvitatását. Ennek létrehozásában részt vettem. A nagy gonddal elkészített, többször módosított pártjelentésből több szövegrészt kibagytak, viszont a tanszemélyzet megerősítésével kapcsolatos feladatokhoz beírták a Pártközpontban, hogy: „az erdőmérnöki és az állatorvosi karok tanárait politikailag felül kell vizsgálni”.

A KB Titkárság ülésére 1951. április 11-én került sor. Erre Erdei Ferenc miniszter mellett én is meghívást kaptam. Az akkori gondolkodásomból következően a meghívást nagy megtiszteltetésnek tartottam, és alaposan felkészültem rá. Az első kellemetlen csalódás akkor ért, amikor Rákosi dolgozószobájának bejárata előtt a titkár a következőképpen igazított el: „A vitában szót nem kérhet. Ha név szerint kérdezik, a kérdésre tömören válaszoljon!”

Csalódásom folytatódott. Amikor elhelyezkedtünk, kellemetlen orrbangján megszólalt Rákosi: „Na mondja Erdei, mit akar?”

Erdei tájékoztatása befejeztével megrökönyödve ballottam Rákositól, hogy „az erdőmérnökök ott Szegeden(!!!) már 1919-ben is az ellenforradalom fészkeit képezték.” Révai azt kérdezte, hogy ki az a szerencsétlen hülye, aki állami vonalon kezeli a szakoktatást? „Vigyázz!” – szólt közbe Gerő, felém mutatva – „Őt ül a bátad mögött.” Rövid, hasonlító színvonalú tárgyalás után Rákosi azt mondta: „Nincs itt sok tárgyalnivaló, zárjuk le az egészet. Írja!” – intett a jegyzőkönyv vezetőjének – „Az egész ügyet át kell adni az ÁVO-nak, takarítsa ki azt a szemétdombot! Végeztünk!”

A következő napok zsúfolt munkája közben majdnem elfelejtkeztem a kínos ülésről, amikor egy telefonálót kapcsoltak be: X. Y.

államvédelmi őrnagy – mutatkozott be, és megkérdezte, mikor keresbetne fel. Másnap délután jól öltözött, udvarias, barátságos ember lépett be. Közölte, hogy ő kapta a megbízást az erdőmérnöki és állatorvosi karok vizsgálatára. Kérdeztem, miben lebetek a segítségére, mi a mi feladatunk? Semmi – mondotta. Mi elvégezzük a vizsgálatot, és az eredményről tájékoztatni fogunk. A végrehajtás a ti dolgotok. Megadta a telefonszámát, és elkészönt.

Április végén, az osztályvezetői megbeszélés kezdetekor szólt a telefon. A kagylót felvéve alig ismertem a jovialis Fehér Dániel hangjátára.

– Szörnyű nagy baj van, – libegte – azonnal gyere Sopronba!

– De Dani bácsi! Hogy képzeled ezt! Az egész napom foglalt. Mi olyan sürgős? – kérdeztem.

– Nem mondbatok semmit, ne is kérdezzél! Könyörgök, ülj azonnal autóba, és gyere le! Hidd el, borzasztóan fontos és sürgős!

– Jó, megyek. – válaszoltam és elindultam. Fogalmam sem volt, hogy mit akar, de világos volt, hogy valami nagy baj lehet.

Majdnem dél volt, mire az öreg Volgával Sopronba érteztünk. Ismertem a járást, rögtön benyitottam az első emeleti, teremnek is beillő dékáni szobába. Fehér magába roskadva ült a hatalmas bőrfotelben. Amikor meglátott, felugrott, két kézzel megragadta a kezemet, és nagyot sóhajtott. Hál' Istennek, hogy megjöttél! Láttam kivörösödött, izzadt arcán, remegő beszédén, nehez lélegzetén, hogy kétségbe van esve. Mi történt? – kérdeztem. Meglepetve nézett rám. Pillantása végigfutott a szoba bárom bejáratának magas, kétszárnyú ajtóján. Odarobant az elsőböz, kinyitotta és körülnézett. Aztán a másodikhoz, a harmadikhoz, majd vissza, és elfülő bangon suttogetta: Itt vannak!

Egy pillanatra átfutott a fejemen, csak nem zavarodott meg az öreg? – Kik vannak itt Dani bácsi? – kérdeztem. Késébeesett bangon kérdezte vissza: Hát te nem tudsz semmiről? Fogalmam sincs, miről van szó – válaszoltam. Gyere, nézd meg, börcögt, és húzni kezdett az ablakhoz. Nézd meg! Nézd meg! – ismételtette. Ránéztem a park napsütésben ragyogó öreg fáira, de semmit se láttam. Ne oda nézz! A főbejárat előtti két autót nézd! – kiáltott rám. A főbejárat előtt két drapp Pobeda állt. Ebben a pillanatban esett le a tantusz. Az ÁVO? – kérdeztem. Az! – suttogetta, és a fülemben bajolva elmondta, hogy előző nap délelőtt négy fiatalember érkezett. Bemutatták a DISZ Központi Bizottsága levelét, mely szerint két-három napig tanulmányozni kívánják az egyetemi fiatalok életét. Mondtam nekik, örülök az érdeklődésnek, és átkísértem őket a közeli tárgyalóba. Délutánra – folytatta – már az egész Egyetem tudta, itt van az ÁVO. A DISZ „munkatársai” behívják a hallgatókat, és azt kérdezik, mit csináltak a háborús évek-

ben, tagjai-e valamelyik bajtársi szövetségnek? Miről tárgyalnak ott? Mivel foglalkoztak a szülei a háború előtt? Stb. A beszélgetés stílusát ilyen megjegyzésekkel fűszerezték: Ne próbálj mellébeszélni! Ne hazudj! Elintéztünk mi már nálad nagyobb fiúkat is! Stb.

Nem értettem az egészet! A titkársági ülésen felmerült a hallgatók vizsgálata, de a határozatban csak a tanároké szerepelt. Azt hittem, az ÁVO ezt készíti elő. Fel voltam háborodva a „felülvizsgálaton” és a durva módszeren. Megnyugtattam Fehért, intézkedni fogok. Akkori naiv hívőként meg voltam győződve, hogy az ÁVO-nál biba történt. Azonnal visszamentem Pestre, felhívtam az őrnagyot, és elmondtam a tapasztaltakat. Magyarázatot kértem, és kifogásoltam, hogy ilyen primitív nyomozókat küldtek az egyetemre. Kértem, azonnal rendelje vissza az embereit.

Az őrnagy azt válaszolta, nem ismeri a KB Titkárság dokumentumát. Neki a hallgatók politikai tevékenységének vizsgálatát adták ki, és azt el is végzi. Sajnálja a soproni rossz visszhangot, és kérésemet megbeszéli a főnökével. Közöttem vele: ragaszkodom az azonnali visszahíváshoz, és ha ez nem történik meg, jelenteni fogom a tapasztaltakat a miniszternek és a Pártközpontnak. Pillanatnyi hallgatás után az őrnagy válaszolta: Jó, visszahívom az embereimet. Megköszöntem, és letettem a kagylót.

Másnap reggel Fehér Dániel felhívott. Képzeld – mondta – reggel bejövök az egyetemre, és a portás jelenti, hogy a „DISZ”-esek délután leadták a szoba kulcsát, mert sürgősen vissza kell menniük Pestre. Köszönöm, nagyon köszönöm! – hálálkodott Fehér. Őszintén gondoltam, amit válaszoltam: Látod Dani bácsi! Nem kell mindjárt begyuladni!

Május közepe felé ismét előkerült az ÁVO-vizsgálat ügye. Jól nevelt őrnagyom jelentkezett telefonon. Kész vagyunk – mondotta –, mikor vihetem az anyagot?

Másnap délután elfőtt. Arcán széles mosoly és meglegedettség ragyogott. Letett az asztalomra mintegy búsz oldalnyi összefűzött megvonalmazott kockás papírt. Azt kérjék, hogy a listán szereplő hallgatókat azonnal zárd ki az ország összes felsőoktatási intézetéből. A váratlan kérésen meglepődve felnéztem őrnagyom arcára.

Elkezdte olvasni a hosszú listát. Sorszám, név, anyja neve, születési hely és idő, szak, évfolyam. Az utolsó keskeny oszlop: Megjegyzés. Ebben ilyenek szerepeltek:

– Résztv. a Turul bajt. sz. esti vacsoráin.

– Nyilas párttag volt. (Ezt csak néhány hallgatónál írták.)

– Hunyadi pc-be jel.

– Apja nyilas vez. volt, internálták.

– Apja borthysta törzstiszt volt.

– Stb.

A végzés előtt álló erdőmérnök- és állatorvostan-hallgatóknak mintegy fele, a többi

évfolyamból kisebb arányban szerepeltek a névsorban. Átvillant az agyamon, mit válasszok erre az „anyagra”? Magyarázzam el, hogy az általam ismert KB Titkársági határozat mit tartalmazott, vagy azt, hogy mit ír elő az egyetemi szabályzat a kizárásboz? De hiszen nekem nem is ez az igazi bajom ezzel az egészszel. Határoztam, megmondom neki. Figyelj ide – mondtam. Én szívből utálok a szélsőjobbaldaliakat, de nem értek egyet azzal, hogy kizárjuk azokat a hallgatókat, akiknek egyetlen bűnük, hogy a diák-szervezetnek tagjai voltak, vagy részt vettek az értekezletein. Minden további nélkül kizárjuk viszont azokat, akik náci, nyilas fasiszta szervezetek tagjai voltak, vagy jelentkeztek a Szalasi-féle rohamcsapatba, ha ti ellenőriztitek ezeket az adatokat.

Miközben beszéltem, az őrnagy arca egyre komorabbá vált, és amikor befejeztem, indulatosan rám kiabált: *Neked nincs jogod felülvizsgálni a mi döntésünket! Aláírod, és kész! Idefigyelj – mondtam – ne kiabálj és ne utasíts engem, mert te nem vagy a főnököm. Az én munkámért én vagyok a felelős, és engem a miniszterem utasíthat. Jó, mondotta az őrnagyom, és arca eltorzult a dübötől. Szóval nem írod alá!? Kiabált. Nem, mondtam. Az őrnagy felkapta az íróasztalomról a névsort, és köszönés nélkül kirobant, becsapva maga mögött a hatalmas ajtót.*

Egy pillanatig se bántam, amit tettem. Meg voltam győződve, hogy az ÁVO rosszul bajtotta végre a KB Titkárság határozatát. De mit tegyek most? Közvetlen főnökömet H. miniszterhelyettes nem akartam felbűni, mert tudtam, milyen merev felfogású. Hegedűsnek és Erdeinek akartam elmondani a történeteket. Miközben ezen töprengtem, szólt a telefon. Hegedűs hívott: *Most értesültem az ÁVO vitádról. Felejtsd el J. az egészet, ne foglalkozzál ezzel, monda, és letette a kagylót. Végzetlenül örültem. Naivul azt hittem, hogy az „ügy” el van fejejtve. Jó ideig semmit sem ballottam róla. Csak később értesültem, hogy H. utasítására (H. P. a személyzeti és oktatási ügyek miniszterhelyettese, a Főosztály fölöttese volt) mindent végrebajtottak. Örültem, hogy nem tudok többet, nem kérdeztem, mi történt, és velem sem beszélt senki erről. A főosztályon felülnő hallgatás vett körül. Ekkor jelentkeztem H-nál, az átbélyezésemet kérve, amelyet megnyugtatóan elutasított.*

Eddig tartott T. J. visszaemlékezése. Mindezekről én akkoriban gyakorlatilag semmit nem tudtam. T. J.-t egyébként 1952. március 9-én H. miniszterhelyettes 10.30 és 10.40 óra között, tíz perc alatt felmentette főosztályvezetői beosztásából, és áthelyezte a Vízépítő Vállalathoz segédkönyvelőnek. További 15 percet kapott, hogy elhagyja az FM épületét. Eljárást indítottak ellene a szocializmus elleni tevékenység vádjával, és meghurcolták.

•••

Velem mi történt?

1951 április végén, május elején hírt kaptunk, hogy Sopronban az Erdőmérnöki Karon zendülés tört ki. Még az is hírlett, hogy a hallgatók egy része tiltakozik bizonyos tantervi követelmények elfogadása ellen. Kari előadó az osztályon nem lévén, semmi pontosat nem tudtunk. Jött a főosztályi utasítás: a Felsőoktatási Osztály megbízott vezetője azonnal utazzon le, és intézkedjen. Ez én voltam, noha alig egy évet dolgoztam a Főosztályon, és csak 3-4 hónapja voltam mb. osztályvezető. Ezenkívül csupán egyetlen adatot kaptam: Holnap, induláskor a kocsinál vár engem egy „összekötő”. Semmilyen további adatot – aktát, bármilyen más írásbeli utasítást, szóbeli információt, a megoldandó feladat ismertetését – senkitől nem kaptam!

Másnap kora reggel indultunk. Az FM kocsinál valóban ott állt egy ismeretlen, 25-30 év körüli férfi, az összekötő. Azt gondoltam, hogy a Főosztályról, vagy a Minisztérium egyéb részlegétől jött. Tévedtem. Az illető bemutatkozott: L. államvédelmi főhadnagy vagyok. Megdöbbentem. Ekkor éreztem először, hogy Sopronban sokkal rosszabb helyzet vár rám, mint gondoltam. Rossz érzéseim tovább nőttek, amikor kiderült, hogy a Pártközpontból jött.

A tiszt pontosan ismerte a kari helyzetet. Útközben néhány oktatóról és 20-30 hallgatóról beszélt, akik rossz légkört, rossz hangulatot keltenek az egész karon. Hogy ő mindezt honnan tudta, nem mondta, én pedig nem kérdeztem. Csak azt éreztem, hogy egyértelműen fölém helyezték.

A kora délelőtti órákban érkezünk meg. Feszült bizonytalanság fogadott bennünket. Mint kitudt, a főhadnagy ismerte a helyet, a vezetőket, otthonosan mozgott a karon. Én Fehér Dániel dékánal igyekeztem szót váltani. Ő nagyon zavart volt, csak annyit mondott, hogy minden évfolyamon vannak szószólók.

L. főhadnagy ismerősként tárgyalt egyesekkel, akiket én nem ismertem, akik helyiek voltak. Én a volt középiskolai társaim – H. S. és J. I. – után érdeklődtem, szerettem volna velük konzultálni, de nem sikerült. Ők már végeztek, elhagyták Sopront.

Intézkedni kellett. A Tanulmányi és vizsgaszabályzat szerint 3-5 tagú fegyelmi bizottságot kellett felállítani. Ezt létrehoztuk. Ez a bizottság 5 főből állt. Tagok: Fehér Dániel dékán, a Tanulmányi Osztály, vagy a Dékáni Hivatal vezetője – nem emlékszem pontosan –, a DISZ képviselője, a személyzetis és én.

Fehér Dániel dékán és a Tanulmányi Osztály, vagy a Dékáni Hivatal vezetője előadták, hogy a hallgatók számottevő hányada, főleg a végzősök nem hajlandók felvenni a világnézeti tárgyakat, következtésképpen azokból nem is vizsgáznak. Ez sú-

lyos fegyelemsértésnek minősült. Ezt csak súlyosbította a felsőoktatásra országosan ránehezedett félelmetes tisztogatási hangulat. Úgy tűnt, hogy ezt a nyugati határmenti karon sem az oktatók, sem a hallgatók nem érzékelték a teljes súlyának megfelelően. Annak ellenére sem, hogy állítólag nem sokkal korábban néhány, talán 4-5 fő ÁVO-s tiszt DISZ-esnek adva ki magát, beidézte és felelősségre vonta a hallgatók szóvivőit az FM Felsőoktatási Osztálya és a kari vezetés tudta és beleegyezése nélkül. (T. J. visszaemlékezéseiből a 2002. évben jutottam hozzá, tőle kaptam meg a Valóság c. folyóirat ezzel foglalkozó számát is.)

Megkezdődött a bizottsági ülés. A „Bizottság” létszáma – mint említettem – hivatalosan öt fő lehetett volna, de valójában ki tudja, hányan voltunk, mert a dékán szobájába állandóan jöttek be általam nem ismert emberek, és kapacitálták a dékánt sok mindenre, csakis olyanra, ami az érintett hallgatók ellen szólt. Ott volt a főhadnagy is. Egyértelműen ő mozgatta őket. Látszott a helyzeten, hogy ő a főnök. Úsztam az árral, javarészt nem értettem, mi történik. A főhadnagy biztos kézzel, nagy jártassággal tartotta kezében az ügyintézt. Az írásbeli anyagot – az egyetlen ügyiratot – a név szerint megfogalmazott általános vádakkal már teljesen készre összeállították. Ebben az ügyiratban szerepelt minden érintett hallgató neve. A Fegyelmi Bizottság meghozta a döntését. Az Egyetemi Fegyelmi Szabályzatnak megfelelően, kari viszonylatban abból a lehető legsúlyosabbat: „Az érintett hallgatókat évfolyamuktól függetlenül, azonnali hatállyal a karról határozatlan időre kizárja.”

Eddig tartott a bizottsági ülés. A határozat ismertetése céljából a dékán összehívta az érintett hallgatókat. Az előadóterembe azonban rengeteg hallgató jött be. Így tulajdonképpen nemcsak a határozat ismertetése történt az érintettekkel, hanem az egy nagy hangzavarú, kusza gyűléssé vált. Sokan bekibááltak sok mindent. Itt közöltem az érintettekkel, hogy ezt a döntést rövidesen írásban is megkapják.

Ezt a határozatot megkapta az ÁVO-s főhadnagy is.

Estére Pestre értünk. Másnap délelőtt már az ÁVO-s tájékoztatta az illetékes legfelsőbb pártszervet, a KB Titkárságot. Ezt onnan tudom, hogy délután már nálam volt az Osztályon. Magából kikelve közölte, hogy keményen elmarasztalták a gyenge határozatért. Szóban utasított a döntés megváltoztatására, miszerint: a vétkes hallgatókat a rendbontás miatt ki kell tiltani az ország valamennyi egyeteméről! Szinte ezzel egyidejűleg érkezett H. P. miniszterhelyettes azonos tartalmú utasítása. A kör bezárult.

Néhány nap múlva a karról jellemzéssel ellátva érkezett meg a Felsőoktatási Osztályra minden érintett hallgatónak külön-külön a név szerinti személyes ügyirata, amelyben

benne szerepelt az ellenük név szerint felhozott vád is. Már minden okmányon ott volt Fehér Dániel aláírása. Őt kismértékben ismertem, de abban akkor is bizonyos voltam, hogy az okmányok létrehozásánál neki csak egy szerepe volt: az utasításra történő aláírás. Ezen okmányok összeállításában nekem semmi részem nem volt! Nem ismertem senkit, a karon alig egy napot töltöttem el mindösszesen.

A hallgatók így a súlyosbított döntésről kapták meg az értesítést. Tekintve, hogy az egész büntető hadjárat a párt Központi Bizottsága Titkárságának határozata alapján folyt, a végső döntést is ez határozta meg. Azt semmilyen halandó magyar szervezet nem változtathatta meg. Számunkra ezt a döntést H. P., az illetékes miniszterhelyettes szóbeli utasítása erősítette meg.

A kari fegyelmi határozatot Fehér Dániel dékán és én írtuk alá. Az FM-ből kibocsátott végleges határozatot nekem kellett aláírni, mint az illetékes mb. osztályvezetőnek. Így mi ketten váltunk a fő bűnösökké. Vejemtől tudtam meg, hogy valójában egyedül én lettem a fő bűnös, hiszen Fehér professzorról – és ez természetes – ugyanaz a vélemény alakult ki, mint az eltávolított hallgatókról. Ő is a kommunista diktatúra áldozata, nem pedig a cselekvője, vagy végrehajtója. Különösen megrázott az a tény, amelyet vejemtől megtér az a közelmúltban tudtam meg: Többen rovásomra írják azt is, hogy a hallgatói ügy lezárása után még Fehér professzort is felmentettem állásából. Ez egyszerűen nem igaz. A tanári kar és kiemelten a dékán kinevezése, vagy felmentése az illetékes miniszter vagy miniszterhelyettes hatáskörébe tartozott.

•••

Amíg egyértelmű Fehér professzor mentsége, mert az az események sajátos helyzetéből automatikusan adódik, addig tőlem vajon megkérdezné-e valaki, hogy van-e valami, amit fel tudok hozni a mentségemre? Ilyen kérdést az élet sohasem intézett felém. (Nem kerestek meg a Valóság c. folyóiratban tudományos kutatást közlétevéők sem, pedig még élek, és tudtam volna a kérdéseikre válaszolni. Tény, hogy a Fegyelmi Bizottság határozata ellen egyetlen tiltakozó szó sem hangzott el.) Most mégis megkérdezem – én, magamtól –, és válaszolok rá:

– Engem a végszigorlatom letétele előtt Szőnyi Tibor, a Párt Káder Osztályának vezetője utasított, hogy vegyek részt 1949 május közepétől a 4-5 hónapos Agrárpolitikai Kurzuson. Szőnyi nyugatról jött haza. Én francia fogságban voltam. Amikor Szőnyit a soproni események előtt kivégezték azért, mert „nyugatosokkal vette körül magát”, rögtön felülött bennem: Miért engem hívtok? Nem ismert. Száz másik embert is hívhatott volna. Azért, mert nyugatos vagyok? Szőnyi

utasítása előtt egy évvel még parasztpárti voltam, az MDP-s tagságom alig egy éves volt. Félttem.

– Már érezhető volt, hogy valami nagy megméretés és konfliktus kezdődött meg Rákosi és Nagy Imre között. Én Nagy Imre tanítványa, majd munkatársa lettem. Belekeveredtem valamibe?

– Mindezek felett hittem és bíztam a kommunizmus eszmevilágában. Úgy éreztem, hogy egy kegyetlen, több százezer honfitársunk értelmetlen halálát okozó vesztes háború után a 3 millió koldus országát ez az eszmerendszer emelheti fel.

Így lettem egyedül én a főbűnös. Mindezt 2004. január eleje óta tudom. Eddig azt hittem, ketten vagyunk. A háttérben meghúzódó igazi bajkeverők a közvélemény előtt névtelenek maradtak...

•••

Semmit sem kívánok szépíteni. Végkövetkeztetésem, amire fél évszázad gyöttrődése és a közben feltárt forrásmunkák segítségével eljutottam, nem mentegetőzősként írom. Ez az alábbiakban foglalható össze az 1949-52 közötti évekre nézve:

1. A legfelső kommunista pártvezetés – a KB Titkárság – megszedülve az állam és gazdaságszervezés első „sikereitől” elérkezettnek látta a személyi változtatásokat, magyarul a „tisztogatást” a tudomány és felsőoktatás területén, mint a káderképzés legfontosabb bázisaiban. Bevezette és kötelezővé tette a világnézeti tárgyak oktatását. 1950 őszén létrehozta a marxista-leninista tanszékeket.

2. Az érintett minisztériumok – OM, FM – vezetői szolgáló módján fogadták el és hajtották végre az un. titkársági határozatokat mind a szervezésben, mind a tisztogatásban. Ebben az időszakban tragikusan mind az oktatási, mind az FM tárca élén hajdani parasztpárti, népi író állott. Darvas József és Erdei Ferenc voltak a miniszterek, akiknek korábbiól semmiféle felsőbb vezetési, irányítási tapasztalatuk nem volt, eltérő elveikről nem is beszélve. A határozatok végrehajtásáért formailag a minisztérium, ténylegesen az ÁVO volt a felelős, és ez a szervezet nem ismert sem istent, sem embert. (Ami a Valóság folyóiratban kutatási eredményként közreadódott, azzal egészében véve egyetértek. Kifogásolom, hogy a KB Titkárság határozatát kíméletlenül behajtó ÁVO szerepe szinte meg sincs említve a tanulmányban.)

3. Az egyetemi karokon ún. politikai biztosok pásztázták az oktatók és hallgatók világnézeti beállítottságát, a helyzetről alkotott véleményét, netán kritikáját. Ezen adatok összegyűjtése képezte azt a „kritikus tömeget”, aminek alapján a pártszervek beavatkoztak az életükbe, a jövőjükbe. A Felsőoktatási Osztálynak az Erdőmérnöki Karról alkotott ismeretei ugyanakkor – nem lévén a

Karnak képviselője – felületesek és hiányosak voltak.

4. A kíméletlen és gyökeres változtatásokhoz – mint az oktatók felmentése vagy a hallgatók kizárása – a pártvezetés az ÁVO embereit is bevetette. Ez a szervezet a karon beépített helyi emberekkel összefogva készítette elő a legképtelenebb döntési alternatívákat is. Ezek szorításából sem fönt – a minisztériumban – sem lent – a területi intézményeknél – senki sem tudta magát kivonni, kénytelen volt mindenki végrehajtani az utasításait. Ez történt 1951 tavaszán az Agrár egyetem karain is.

5. Mindent meghatározott a Párt KB. Titkársága: Rákosi, Gerő, Révai, Farkas, Hegedűs és a többiek. Többnyire kényszerből egyetértett ezekkel a határozatokkal a minisztériumok legfelsőbb vezetése, pl. az FM miniszter is.

6./ Ebbe a politikai és hatalmi mechanizmusba került bele egy óriás intézmény – az FM – egy jelentéktelen kis szervezete a Szakoktatási Főosztály alig megszervezett Felsőoktatási Osztálya (létszáma 4 fő volt). Gyalázatosan be volt programozva minden lépése a tisztogatásnak, melynek végül „törvényes” keretet is kellett adni. Ezt jelentette az Egyetemi Szervezeti Szabályzat kiemelt fegyelmi paragrafusa, és az ennek szellemében meghozott döntés a dékán és az osztályvezető aláírásával. (Hogyan írhatott alá egy kari dékán és egy FM osztályvezető olyan okmányt, melyben az érintetteket az ország összes egyeteméről – Műegyetem, Orvostudományi, Jogtudományi stb. Egyetem – kitiltja? Milyen jogkörük volt ehhez?) A végrehajtás az ÁVO díszkíséretében történt, a névre szabott határozatokat aláírták pl. Fehér Dániel dékánal és Rédei István megbízott osztályvezetővel. Parancsuk volt, melyet ha megtagadnak, következményei beláthatatlanok.

•••

Annak idején a család szegénysége miatt 14. évetől magántanulóként tanultam, a szünidőkben téglagyári munkás lettem azért, hogy a tanuláshoz pénzt keressék. Sikertelenül az egyetemig eljutnom. Ez lenyűgöző élmény volt! Nem véletlen, hogy az életem ezen szakaszát a Mezőtúri Református Főgimnázium latin oktatása révén ezzel a szólással jellemeztem: Sic itur ad astra! – azaz: Így jutunk a csillagokhoz!

Telt az idő. Sok panasz érkezett még a minisztériumba hozzám is az érintettek köréből. Sok szülő úgy rimázkodott nekem, mintha én meg tudnám oldani a gondokat. Erről szó sem lehetett, de ugyanakkor állandóan marcangolt a lelkiismeret.

1952 május közepén Erdei Ferenc miniszter – aki kedvelt és becsült engem – felhívott, hogy tegyek vele egy rövid autós utat. Gödöllőre vitt. A város előtt és felett a nagy

kanyarban megálltunk. Lemutatott a pre-montrei gimnáziumra. Ott lesz az új Agráregyetem! – mondta. Hazafelé megpendítetem a soproni ügyet. Miniszter elvtárs! Legálább azt kellene meghatározni, hogy mennyi ideig tart a hallgatók kitiltása! – Nehéz ügy ez barátom, de reméljük! – válaszolta.

Szavait biztatásnak vettem. Néhány nap múlva már a Főosztály személyzetisénél – H.-nénál – próbálkoztam. Ugyanezt mondtam neki.

Szinte már másnap éreztem, hogy megváltozott valami körülöttem. Csend, suttogás vett körül. T. J. főnökömet már régen leváltották. Helyette K. J. volt a főosztályvezető. Rövid időn belül világossá vált előttem: Leírt lettem.

1952 szeptemberében eljárás indult ellenem. A felhozott vádak nagy része majdnem szó szerint ugyanaz volt, mint a kicsapott soproni erdészeké (nyugatos, levente, ifjú vezető, legátus stb.). A fővád azonban más volt: opportunista magatartás a soproni erdészek mellett.

A határozat és elmarasztalás: októberben kizártak a Pártból, eltávolítottak az FM-ből, feleségemet elbocsátották az Agráregyetem Kertészeti Kar Nemesítési Tanszékéről. (Jellemző, hogy az egész eljárást akkor bonnyolították le, amikor a miniszter egy hónapos évi szabadságát töltötte.)

Ismét a gimnáziumi latin tudásomat alkalmazva mondtam akkor is: Sic transit gloria mundi, – Így múlik el a világ dicsősége.

•••

A soproni eseményeket továbbra sem tudtam feldolgozni. A hiányzó egy államvizsgám letételére sem törekedtem. Nem volt erőm hozzá. Amikor az FM-ben végzett, éjt nappallá tevő tanterv és szervezőkorszerűsítési munka után – amit egyébként kormánykitüntetéssel is elismertek – kíméletlenül kirúgtak, tetőzött minden, sok minden összeomlott bennem.

Somos András professzor volt akkor a Kertész-kari főigazgató. Nagy tisztelője voltam, ő is becsült engem. A kirúgás után határoztam, majd felkerestem őt. Közöltem vele, hogy visszamegyek Mezőtúrra, a szülővárosomba, akár a leggyengébb szövetkezetben végzendő munkára is. Közöltem vele továbbá, hogy a diplomámhoz szükséges záró szigorlatomat addig nem teszem le, amíg tudomásomra nem jut, hogy a kizárt hallgatók enyhítést kaptak, visszakerülhetnek az egyetemre, és vizsgázhatnak. Ő megértett engem. Ennek a döntésemnek az indokát még feleségemnek sem mondtam el soha. Ő a soproni eseményekről sem tudott mind ez ideig.

Mezőtúron 11 kemény, dolgozó évet töltöttünk el. Hajnaltól estig dolgoztam. Feleségem gépállomási agronómusként kerékpárral rózta a földeket, miközben vitte a háztartást és négy kis gyermekünket nevelte. Ilyen körülmények között nem volt nehéz betartanom a fogadalmamat a záró vizsga letételé-

– azaz a diploma megszerzését – illetően. Nem is zavart ez engem. Annál inkább gyötört az, amibe az FM-ben töltött szűk két évem két napja alatt belekerültem, és amit mindeddig nem tudtam a lelkiismeretemben feldolgozni. Ez az oka annak, hogy mindezt most elmondom.

•••

1961 tavaszán munkatársaival együtt felkeresett Somos professzor. Közölte, hogy szívesen visszavárnának az egyetemre. Bőséges gyakorlatot szerezhettem az elméleti tudományokhoz. Arra is ígéretet tett, hogy segít feleségemnek a szakmában történő elhelyezésében is.

A kérés megtisztelt bennünket, mégis azt kellett mondanom, hogy nem mehetek, hiszen ismeri a fogadalmam: Addig nem szerzem meg a diplomám... Erre ő: Ugyan kérlek! Már más szelek fújnak. Akik vissza akartak kerülni és levizsgázni, azok nagy része már levizsgázott, ámbár úgy tudom, hogy egy részük 56-ban egy professzoruk vezetésével – meg is nevezte, de én már nem emlékszem, ki volt – elhagyta az országot. Ezért a te dolgoz az, hogy haladéktalanul tedd le a vizsgáidat, térj vissza a Főiskolára az Üzemtani Tanszékre. (Ekkorra már megszünt az Agráregyetem. Részreire oszlott. A Kertészeti Főiskola várt vissza.)

Így történt, hogy 1961-ben az ősi félévben lettem a negyedik záró szigorlatomat és az államvizsgát is, és – a sors szeszélye! – már nekem is vizsgáznom kellett három világnézeti tantárgyból! Azokból, amelyekből a soproni erdészek nem akartak vizsgázni.

Az Üzemtani Tanszékre 1962 novemberében kaptam meg újra a kinevezésem. Egy év múlva a családom is felköltözött mert feleségem is kapott állást, mint kerttervező.

•••

Az az érzésem, hogy töredékét sem követtem el annak, mint amivel az élet vádol. Az az érzésem, hogy bárki, aki a helyemben lett volna, ugyanígy cselekedett volna. Mégis egyértelmű, hogy vétettem. Nem elemzem a mértékét, nem elemzem a hatalom zsarolását, én, Rédei István, vétettem. Bocsánatot kérek mindazoktól, akiknek szomorúságot, keserűséget és bajt okoztam. Ezen az egy tettemen kívül tudatosan soha, senkinek nem ártottam, de mindenkinek segítettem, akinek tudtam. Már megbűnhődtem. Ugyanezt a büntetést róttam magamra, mint amit másoknak kiosztottam. 51 éve hurcolom némán, egyedül a lelkemben ezt a gyalázatot.

•••

Már fél öt volt. A vakító napsütés régen kihuny. Ólmos szürkület volt a szobában. Apósom, anyósom némán, csendesen ültek velem szemben. Szemük messzire nézett.

Te ... rongyos ... élet.

Lejegyezte, illetve írta: **Bánó László** okl. erdőmérnök

•••

Amikor férjem hazajött a szüleimtől, és mindent elmondott, első gondolatom az volt, hogy talán legjobb volna meghalnom. Hosszú napok teltek el. Nagyon keveset beszélünk erről egymással. Az egyetlen biztató az volt, hogy félreérthetetlenül éreztem a férjem megértését, együttérzését és segítőkészségét. Végül a megoldási javaslatot is ő dolgozta ki: Édesapádnak az egyedüli helyes további tennivalója, hogy nyilvánosan bocsánatot kér az érintettektől, avagy, ha már nem élnek, az utódaiktól. Ennek az Erdészeti Lapokban célszerű megjelennie. Készséggel vállalkozott rá, hogy ebben segítsen.

Könnyű egy ilyen programot elgondolni, de nagyon nehéz elindítani, és még nehezebb végrehajtani. Szüleim rövidesen két, különböző álláspontot kristályosítottak ki: Édesapám közölte, hogy elfogyott az ereje, elég volt mindenkől, ne történjen semmi. Édesanyám pedig szintén közölte, hogy ne történjen semmi, mivel édesapám egészsége annyira megromlott, hogy minden ez irányú lépés az életébe kerülhet – és elcsuklott a hangja.

Több, mint egy év telt el várakozással és tépelődéssel, míg végül férjem közreműködésével és szüleim egyetértő hozzájárulásával megszületett ez az írás azzal a határozott céllal, hogy a lehető legrövidebb időn belül jelenjen meg az Erdészeti Lapokban.

•••

Édesapám puritán, szótlán, kemény ember. Az ő életével vagy a mi életünkkel kapcsolatosan megbeszélés, vagy beszélgetés a családban soha nem folyt. Ez belőlem, fiatal lányból állandó hiány- és ellenérzést váltott ki, noha számomra mindig Ő volt a megtestesült becsület. A felnőtt években kapcsolattunk sokat változott, de a belém rögzült sok feszültség a mai napig nem oldódott fel egészen.

Lehet, hogy édesapám mindezt csak most, e sorok révén tudja meg. Szintén e sorok révén szeretném közölni: Vágyam, hogy édesapámmal sorsközösséget vállaljak, és vele együtt én is bocsánatot kérjek minden meghurcolt soproni erdésztől, avagy az utódaitól.

Szeretném, ha ez a nagyon beteg, nagyon fáradt, fél évszázad óta a lelkiismeretével megbékélni nem tudó ember megérezhetné a még élők és a holtak utódainak megbocsátását, és végre megkaphatná a lelkiismerete megnyugvását, hiszen minden jóérvű ember nevében mondhatom – legyen hívő, vagy nem hívő, jobboldali, vagy baloldali –, hogy létezik megértő megbocsátás, létezik megértő szeretet.

Bánóné Rédei Anna
erdészfeleség

(Ez az írás, mint fizetett közlemény jelent meg.)